

TURKUM ROMANLARDA HUKMDORLAR OBRAZINING BADIY TALQINI

To‘rayeva Dilnoza Nematullaevna

Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Guliston davlat universiteti

E-mail: torayevad@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada romanlar turkumida hukmdorlar obrazining badiiy talqini atroflicha o‘rganilgan. Tarixiy asarlarda hukmdorlar obrazini yaratish an‘anasi haqida, shuningdek, boshqa tarixiy shaxslardan farqli o‘laroq bu obraz badiiy asarda o‘zining qator xususiyatlari bilan ajralib turishi tadqiq etilgan. Mazkur masala bilan bog‘liq nazariy qarashlar umumlashtirilgan.

Kalit so‘zlar: roman, romanchilikda turkumlilik, adabiy turkum, sikl, sujet, personaj, “sayyorlik” tushunchasi, bosqichlilik, tadrijiylik.

CYCLE ARTISTIC INTERPRETATION OF THE IMAGE OF RULERS IN NOVELS

Annotation. The article comprehensively studies the artistic interpretation of the image of rulers in the series of novels. The tradition of creating the image of rulers in historical works is studied, as well as the fact that this image, unlike

other historical figures, is distinguished by a number of its own features in a work of art. Theoretical views on this issue are summarized.

Keywords: *novel, series in the novel, literary series, cycle, subject, character, the concept of “travel”, gradualism, gradualism.*

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ОБРАЗА ПРАВИТЕЛЕЙ В РОМАНАХ В ЦИКЛАХ

Аннотация. В статье комплексно исследуется художественная интерпретация образа правителей в циклах романов. Изучается традиция создания образа правителей в исторических произведениях, а также то, что этот образ, в отличие от других исторических личностей, отличается рядом собственных особенностей в художественном произведении. Обобщены теоретические взгляды на данную проблему.

Ключевые слова: *роман, цикл в романе, литературный цикл, цикл, тема, персонаж, концепция “путешествия”, градуализм, градуализм.*

Tarixiy asarlarda hukmdorlar obrazini yaratish an'anasi qadimdan mavjud bo'lib, bugungi kun adabiyotida ham bu jihat alohidalik kasb etadi. Boshqa tarixiy shaxslardan farqli o'laroq hukmdorlar obrazi badiiy asarda o'zining qator xususiyatlari bilan ajralib turadi:

– *obraz xarakterida ijtimoiy-siyosiy hayotning bor murakkabligini jamlaganligi;*

- o‘zining yetakchiligi bilan boshqa obrazlarni atrofiga uyushtirishi;
- tarixiy haqiqatning badiiy talqinida markaziy obraz sifatida harakatlanishi;
- tarixiy shaxsning yozuvchi estetik ideali orqali badiiy obraz darajasiga ko‘tarilishi.

“Tanazzul” turkum romanida *Sheralixon, Xudoyorxon, Mallaxon, Murodxon, Nasrulloxon, Muzaffarxon, Shoxmurotxon, Sulton Sayidxon, Nazirxon*, singari qator hukmdorlar obrazi uchraydi. Soyim Is’hoqning “Qiyomatga qolmagan qasos yoxud qabrdan chiqqan qul” nomli turkum romanida ham hukmdorlardan: *Nasrulloxon, Muzaffarxon va Xudoyorxon* obrazlari mavjud.

Ikkala asarda ham obrazlarning har biri takrorlanmas xarakterga ega qahramonlar sifatida harakatlanadi. Bu tarixiy shaxslarning badiiy talqini yozuvchilar uslubiga ko‘ra turlicha ifoda etiladi. Ma’lum ma’noda bu obrazlar orqali asarda tarixiy haqiqatning badiyat bilan mutanosibligi ta’minlanadi. Jumladan, Amir Nasrullo obrazi har ikkala romanda ikki xil talqin qilinadi. Soyim Is’hoqning “Qiyomatga qolmagan qasos yoxud qabrdan chiqqan qul” nomli turkum romanining bosh qahramoni sifatida harakatlangan Nasrulloxon asarda bor murakkabligicha talqin qilinganligi ko‘zga tashlanadi. Tetralogiyaning birinchi, ikkinchi va to‘rtinchi kitoblarida uning murakkab xarakteri yaqqol ko‘zga tashlanadi.

Asarda Nasrulloxon tarixiy shaxsgina emas, badiiy obraz sifatida namoyon bo‘ladi. Asarning tarixiy voqealar qatiga singdirilgan asil mohiyati, bevosita, shu qahramon orqali ochib beriladi. Buxoro amiri Nasrulloxonning o‘ta qattiqqo‘l, jahldor, kezi kelsa, hech kimni ayab o‘tirmaydigan, o‘z o‘rnida davlat boshqaruvida anchayin uquvli hukmdor ekanligi tarixdan ma’lum. Asarda hukmdorning aynan shu jihatlariga yozuvchi alohida urg‘u berishga harakat qilgani ko‘zga tashlanadi. Shu bois, uning xarakterida u qadar sun’iylik

sezilmaydi. Yozuvchi estetik ideli orqali uni real hayotdan yiroqlashtirishga urinmaydi. Aksincha, hayotiy chizgilar orqali unga xos xarakterni yaratadi. “...*Amir Nasrullo shafqat nimaligini bilmaydi. Taxtga o‘tirgan paytlardagi vaxshiyliklarini eshitishgan, keyingilarini o‘zlari bilishadi. U xitoy-qipchoqlar va cheriklari yordamida ikki akasi: Mirhusayn hamda Umarxonlarning o‘liklarini bosib o‘tib, Buxoro taxtini egalladi. Kattasini zaharlashdi, keyingisini taxtdan mosuvo qilib, mamlakatdan quvlashdi. Keyinchalik yashrin qotil yordamida Qo‘qonda o‘ldirib yuborishdi. Bir ishkal chiqarib yurmasin degan hadikda qolgan uchta ukasini qopga solib, Amudaryoga cho‘ktirdi. O‘zi qolib, kichik akasi Umarni taxtga chiqarganliklari uchun Buxoro zodagonlari va nayman aslzodalaridan shafqatsiz o‘ch oldi: deyarli hammasini o‘ldirib, bir oy davomida kuniga ellik-yuztasini jallod qo‘liga topshirib turdi, minoralardan irg‘ittirdi, otlarga sudratib o‘ldirtirdi.*”¹ Turkum romanga Buxoro amiri Nasrulloxonning hukmronlik yillari to‘liq obyekt sifatida olinmaganligi bois asar boshida uning boshqaruvdagi dastlabki shavfqatsizliklari qisqa holatda berib o‘tiladi va keyingi voqealar unga zanjir sifatida bog‘lanib ketadi. Asar boshida Amir Nasrulloxonning taxtga o‘tirganidan buyon uning buyrug‘iga binoan qilingan ishlarning berilishi tafsilotdek tuyulsa-da, bu talqin turkum romandagi obraz xarakteriga xos jihatlarni ochiqlashga xizmat qiladi.

Voqealar rivojida obrazning salbiy jihatlari uning xatti-haraklarida o‘z aksini ko‘rsatadi. Asarda Shahrisabz va Kitob bekliklarining o‘ziga bo‘ysindirishi bilan bog‘liq voqealar orqali uning qattiqqo‘l, shu bilan birga, o‘ta shafqatsizligiga bot-bot urg‘u beriladi. “*Nasrulloqa kimni qaysi yo‘l bilan o‘ldirishning farqi yo‘q: faqat maqsadi amalga ohsa, kifoya. Shu tufayli monelihsiz rozi bo‘ldi va og‘zaki farmoyishni berdi. Yana bitta allomayi zamon daf qilinsa nima bo‘libdi. Yuztasini*

¹ Соѝим Исхoқ. Қиѝматга қолмаган қасос ѝхуд қабрдан чиққан қул. – Тошкент: Инновация-Зиѝ, 2023. 1-китoб. – Б. 9.

qilichdan o'tkazganida, unga tamoq qirganchalik ta'sir qilmadi"². Asardan olingan parchadan ko'rinib turganidek, Amir Nasrullo nafaqat Buxoro amirligida, balki, qo'shni davlatlarda ham o'z obro'siga ega, ko'pchilikni izzat-e'tiboriga sazovor bo'lgan begunoh, kamsuqum insonning o'limiga sababchi bo'ladi. Bundan anglashiladiki, hukmdor maqsadi yo'lida hech narsadan tap tortmaydi. Rahmonberdi Maxdum va Sultonmurod kabi beklarning yolg'on qutqusiga ishonib, Dahyak qishlog'idagi tabib Mirzo Shafeiyni vahshiylarcha boshini tanasidan judo qildirishi ham uning xarakterini namoyon qiladi. Shahrisabzni qo'lga kiritolmay ikki bora mag'lub bo'lishiga shu tabibning karomatgo'yiligi sabab qilib ko'rsatilishiga ishonishi ham hukmdorning o'ziga xos ojiz tomonlari borligini ko'rsatadi. Asarning boshidan oxirigacha obraz xarakteridagi shu talqin tadrijiy ravishda rivojlanib boradi.

Romanning to'rtinchi kitobida ayoli Kenagas begim va ikki farzandini o'ylab otirmasdan jallod qo'lga topshirishi ham uning qanday xarakterga ega hukmdor ekanligini ochiq ko'rsatadi. Bunga o'xshash holatlar ifodasini ko'plab o'rinlarda uchratish mumkin. *"Jallod! – amir g'azabdan ko'karib ketdi. – Bul ikki itning boshini kesung"*, *"Amir Nasrullo xizmatidagilarni u ko'rsatgan qurbonga qutirgan itday tashlanishini talab qilardi. Shunday tashlansinki, nima qilayotganini o'ylab o'tirmasa, aql elagidan o'tkazib fikrlamasa. Rahmdillarning va aqllilarning unga keragi yo'q"*³. Turkum romanning oxirigacha obraz xarakteriga xos shafqatsizlik shu zaylda berilishi badiiy mantiq taqozosiga ko'ra, biroz me'yordan og'ishgandek taassurot uyg'otishi ham tabiiy.

² Солим Исҳоқ. Қиёматга қолмаган қасос ёхуд қабрдан чиққан қул. – Тошкент: Инновация-Зиё, 2023. 2-китоб. – Б. 133.

³ Солим Исҳоқ. Қиёматга қолмаган қасос ёхуд қабрдан чиққан қул. – Тошкент: Инновация-Зиё, 2023. 2-китоб. – Б. 137.

To'g'ri, Nasrulloxon tarixda shafqatsiz hukmdor bo'lgandir, ammo, u faqat salbiy jihatlar qurilmasidan iborat emas, asarda murakkab obraz sifatida davlat boshqaruvidagi tutimi, mustahkam harbiy qo'shin tuzganligi, boshqa davlatlar bilan aloqalari, xonliklar o'rtasidagi munosabatlariga ham alohida ahamiyat qaratilsa obrazga xos qirralar yanada oydinlashardi. Tarixchi Ahmad Donishning "Risola yoxud mang'itlar xonadoni saltanatining qisqacha tarixi" kitobining "Amir Nasrullo saltanati zamoni va uning mamlakatdorlik tarzi" bo'limidagi quyidagi jummalarga e'tibor beraylik: *"Amir Haydarning o'g'li amir Nasrullo podsholikka o'tirgandan keyin fitnalar, qo'zg'olonlar pasaydi va barham topdi, ayni paytda osmon jismlari holati ham o'zgardi. Umuman, amir Nasrulloning Buxoro taxtiga o'tirishi 1242/1828-yil ramazon oyining oxiri, payshanba kuni sodir bo'ldi. Olam yana toza tiniq, ranglarga burkandi. Bu amir mustabid, qat'iyatli, shafqatsiz, ishbilarmon podsho edi. Hukmdorlik davrida kimki el va ulus orasida fitna, qo'zg'olonlarda qatnashgan, ko'rnamaklik qilgan bo'lsa, hammasini jazoladi. O'z davlati xayrihoxlariga esa ko'p iltifotlar ko'rsatdi"*⁴. Tarixda Buxoro amiri Nasrulloxon haqida biryoqlama qarashlar ko'pligini ta'kidlagan tarixchi olim Qahramon Rajabov ham amir haqida quyidagi fikrlarini bayon etadi: *Amir Nasrullo hukmronligi davrida islom shariati ko'rsatmalariga qat'iy amal qilgan. U jasur va dovyurak kishi bo'lganligi bois unga "Bahodurxon" va "Boturxon" unvonlari berilgan"*⁵. Ammo tarixda Nasrulloxon haqidagi qarashlarning aksariyatini salbiy fikrlar tashkil etishi sir emas. Jumladan, tarixchi A.Zamonov o'zining "Buxoro amirligi tarixi" kitobida shunday yozadi: *"Amir Nasrullo saroyida bosh munshiy va tarixchi Mirzo Shams Buxoriy "Buxoro, Qo'qon va Qoshg'arning ayrim voqea-hodisalari bayoni"*

⁴ Аҳмад Дониш. Рисола ёҳуд манғитлар хонадони салтанатининг қисқача тарихи. Ўзбекистон миллий энциклопедияси давлат илмий нашриёти, – Тошкент: 2014. – Б. 34.

⁵ Ражабов Қ. Амир Насруллоҳ Баҳодурхон ёҳуд "хони шаҳид". Тарих ва ҳақиқат. – Тошкент: 2020 – Б. 39.

nomli asarida amir Nasrulloning Buxoro amirligi taxtini egallashda ko‘p qon to‘kkani va taxtga chiqqanidan keyin ham har kuni 50-100 tagacha kishini qatl qilib turgani yoziladi. Bu haqda Mullo Olim Maxdum Hoji ham o‘zining “Tarixi Turkiston” asarida “Amir Nasrullo shul darajada qahr-u g‘azablik edikim, hech bir vazir ro‘baro‘sga kelib ishining noma’qulligini aytolmas edi. Uning qattiqqo‘l siyosatiga qarshi chiqqan mansabdorlarni esa ayamasdan qattiq jazolardi”, - deb yozadi”⁶. Ko‘rinadiki, yozuvchi Soyim Ishoq “Qiyomatga qolmagan qasos yoxud qabrdan chiqqan qul” tetnologiyasida Buxoro amiri Nasrulloxon obrazini badiiy talqinida, asosan, tarixda mavjud biryoqlama qarshlar asosida ifodalagan, degan xulosaga kelish mumkin.

“Tanazzul” romanida esa bu obraz talqini biroz boshqacha: asarda amir Nasrulloning taxtga o‘tirgan yillaridagi shafqatsizligi tilga olinsa-da, voqealar rivoji davomida uning xonliklar o‘rtasida o‘z o‘rniga, obro‘-e’tiborga ega ekanligiga, kezi kelganida boshqa hukmdorlarning u bilan hisoblashib ish ko‘rihiga, mulohazakorligiga alohida urgu‘u beriladi. “Buxoro amiri Xudoyorxonni Arkda qabul qildi. ...amir Nasrulloxon taxtdan tushib kelib, uni bag‘riga bosdi. Yo‘lda qiynalmay keldilaringmi, o‘g‘lim? – amir hol-ahvol so‘radi, – yo‘l azobi hammamizga ma’lum, - yon tomonga qarab chaqirdi. – Shahzodam! – Labbay padari buzriktor. Bu yoqqa keling, yaqinroq, ko‘rishinglar, yo‘q quchoqlashib ko‘rishinglar, ana shunday. Bu mening valiahd o‘g‘lim. Sayid Muzaffarxon. Ikkovingiz qariyib tengqursizlar. Do‘st bo‘lib ketishlaringga ishonaman. Hozirgi aytmoqchi bo‘lgan gaplarimni ikkovingiz ham yaxshilab quloqlaringizga quyib olinglar. Muhrlanib qolsa ham mayli. Biz – kattalar shuncha yil Farg‘ona mamlakati bilan jang-jadallar qilib, osmonga

⁶ Zamonov A., Egamberdiyev A. Buxoro amirligi tarixi. (XVIII-XIX asr o‘rtalari). Tamaddun, – Toshkent: 2022. – B.69.

ustun bo'lmadik. Bizdan keyin aslo sizlar jang qilmanglar. Xalq qiynalib ketdi. Bahamjihat bo'linglar. Mamalakatda tinchlik bo'lsa, xalq xotirjam tortib, hamma o'z ishi bilan mashg'ul bo'ladi. Qo'shin tortishga ketgan mablag'lar xalq faravonligi uchun ishlatilsa shahar, qishloqlar obod bo'ladi. ... Bir-birlaringizga yordam bering. Doimo ahil bo'ling"⁷.

“Tanazzul” romanida amir Nasrulloxonning bu fikrlari orqali uning Qo‘qon xonligi bilan kelajakdagi aloqalarini mustahkamlashga qaratilgan oqilona siyosati berilgan. Bu asarda “Qiyomatga qolmagan qasos yoxud qabrdan chiqqan qul” dan farqli ravishda, yozuvchi estetik idealining mahsuli o‘laroq, hukmdor obraziga xos xarakter yaratilgani ko‘zga tashlanadi. U “qassob” hukmdor emas, balki mamlakatlar kelajagini o‘ylaydigan, tinchlik tarafdori bo‘lgan hukmdor sifatida namoyon bo‘ladi. Shuningdek, keltirilgan parchada Sayid Muzaffarxon ishonch bilan o‘g‘li taxt vorisi sifatida talqin etilsa, Soyim Is’hoq asarida esa, aksincha, yagona o‘g‘ilning Buxoro taxtiga nomunosibligi voqealar rivoji davomida ko‘p bora ta’kidlanadi. Muzaffarxon obrazining “Qiyomatga qolmagan qasos yoxud qabrdan chiqqan qul” tetralogiyasida mas’uliyatsiz, ko‘p ham aql bilan ish yuritavermaydigan hukmdor sifatida talqin qilinsa, “Tanazzul” romanida u xonliklar o‘rtasida o‘z obro‘sig, munosib o‘rniga ega qahramon sifatida badiiy talqin etiladi. Demak, ikkala yozuvchida hukmdorlar obrazi badiiy talqinidagi ikki xil yondashuvni ko‘rish mumkin.

“Tanazzul” romanida Xudoyorxon obrazi bosh qahramon sifatida faol harakat qiladi. Romanning birinchi kitobida yosh xonning bolalarcha beg‘ubor xarakteri yaratilgan bo‘lsa, keyingi kitoblarida hayot sinovlarida toblangan, ijtimoiy-siyosiy muhitning chig‘iriqlaridan o‘tib borayotgan qahramon sifatida badiiy talqin qilinadi. Yozuvchi Xudoyorxonning otasidan ayrilishi, ayni vaqtda taxtga

⁷ Саъдихон Мавлавихон ўғли. Таназзул. 4-китоб. – Тошкент: Ўқитувчи, 2020. – Б. 237.

o'tirishi bilan bog'liq voqelik orqali bu obrazning xarakteriga xos jihatlarni yuzaga chiqaradi. Yozuvchi nafaqat tarixiy voqelik bilan bog'liq tasvirda, balki obrazlar ruhiyatidagi keskin o'zgarishlar orqali ham murakkab vaziyatni haqqoniy ko'rsatishga harakat qiladi. Asarda Xudoyorxon dastlab 15-16 yoshlardagi yigit sifatida bo'y ko'rsatadi. *"Xudoyorxon, o'n besh-o'n olti yoshlar atrofida bo'lishiga qaramasdan, o'zining yoshidan katta ko'rinar, ovozi do'rillashga o'tgan, mo'ylovlari endi sabza ura boshlagan, tabiatan qaysarroq, o'qish-yozishdan ko'ra otda chopishni, qilichbozlikni, ov qilishi xush ko'radi. Saidbek shahzodadan farqli o'laroq – vazmin, mulohazali, bo'sh vaqtini kitob mutolaa qilish bilan o'tkazar, fors, arab tillarida erkin so'zlashardi"*⁸. Asardan olingan mazkur parchada ikkita obraz xarakteriga ishora qiluvchi jihatlarni aks ettiruvchi siqiq ifoda uslubi. Bunda yozuvchi tomonidan taxtga o'tirishi arafasidagi o'spirin Xudoyorxon portreti mahorat bilan chizilgan.

Xudoyorxonning o'n besh-o'n olti yoshlar atrofida bo'lishiga qaramay, o'zining yoshidan katta ko'rinishi jismonan baquvvatligini hukmdorlarga xos savlatga ishora qilsa, ovozi do'rillashi, mo'ylovlari sabza ura boshlagani, tabiatan qaysar ekanligi orqali uning yoshiga mos holatini ko'rsatishga uringan. O'qish-yozishdan ko'ra otda chopishni, qilichbozlikni, ov qilishni xush ko'rishi esa, uning ilm olishdan ko'ra, harb ishini o'rganishga moyilligi kelajakda hukmdorlarga xos xislat sifatida tasvirlangan.

Asarda Xudoyorxon va Mallaxon obrazlarining badiiy talqini, bevosita, bu qahramonlar xarakterini qiyosiy o'rganish imkonini beradi. Romanda Toshkent hokimi Mallaxon ukasi Xudoyorxonga qarshi chiqib, taxtga da'vogarlik qilish sabablari orqali kitobxonga ikkala hukmdorning ham xarakterini yorqinroq kasf

---

⁸ Саъдихон Мавлавихон ўғли. Таназул. 1-китоб. – Тошкент: Ўқитувчи, 2020. – Б. 23.

etishga imkon beradi. Yozuvchi tomonidan hukmdorlar obrazining badiiy talqin etishda voqelik asosiga singdirgan masalaga urg‘u berilib, uning yuzaga kelishi va yakuni o‘rtasidagi uzviylik ta‘minlanadi. Muhammadsharif otaliq davridan buyon ishlab kelayotgan, ko‘pni ko‘rgan amaldor sifatida Niyoz qushbegi Toshkent bekligida avval Sarimsoqbek, keyin Azizbek undan so‘ng Normuhammadning hokimlik davriga baho berar ekan, o‘ylagan rejasini amalga oshirish ayni muddao deb bilgan davr bu Mallaxon zamoni ekanligini aytadi. Bu voqeada Mallaxon xarakteri yanada yorqin ko‘zga tashlanadi.

Quramadagi qozoq biylaridan biri Mallaxonga “xon to‘ram” deb murojaat qilishi, undan keyin Niyoz qushbegi singari amaldorlarning avrashlari uning xayolini bo‘lib, ikki o‘t orasida qoldiradi. *“Mallaxon kursi suyanchig‘iga suyanib, xayolga berildi. U o‘zini taxtda o‘tirganday his qildi. “Farg‘ona mamalakatiga xon bo‘lish, yo, tavba-a, hamma beklklar menga bo‘ysunadi, hamma mening farmonimga muntazir, shahar, qishloq, ovullarda mening nomim tillarga doston bo‘ladi. Kimsan Farg‘ona mamlakatining xoni. Mallaxon hazratlari! Qanday yaxshi! Hamma joylarda shov-shuv”, – Mallaxon ko‘zlarini ochdi, – bu gaplar xonning qulog‘iga yetib borsa-ya? ... Tavba-tavba..., boshidan bir paqir suv quyib yuborganday junchikib, qaddini rostladi. Ro‘para kursilarda o‘tirgan beklarga xo‘mrayib qaradi”*⁹. Mallaxonning dastlab bu qarorni qabul qilmasligi, keyin esa, hukmdor bo‘lishiga buning ham to‘la haqqi borligi haqidagi gaplarni eshitaverib, bu masalani o‘ylab ko‘rishga ko‘nishi obraz xarakterini ochishga xizmat qiladi.

Xonlik taxtiga da‘vogar Mallaxon obrazini asarda to‘g‘riso‘z va ochiqko‘ngil xalq manfaatini o‘ylaydigan hokim sifatida ko‘rish mumkin. Ibratning “Tarixi Farg‘ona” asarida ham uning bu xislatlariga alohida urg‘u berilgan. Mallaxonning

⁹ Саъдихон Мавлавихон ўғли. Таназзул. 4-китоб. – Тошкент: Ўқитувчи, 2020. – Б. 70.

maktab va madrasalar barpo qililishi, turli xil ta'mir ishlarini olib borishi, eng muhimi, xalq bilan yaqinlashuvi uning xalqparvarligidan dalolat beradi. Shu bilan birga, bu qahramon taxt uchun kurashda beqaror, birovlarining fikriga tayanib qaror qabul qiladigan shahzoda sifatida ham ko'zga tashlanadi. Uning bu hislatlari asarda tarixiy haqiqat bilan uyg'unlashtirilib bor murakkabligicha bo'y ko'rsatgan.

“Tanazzul” va “Qiyomatga qolmagan qasos yoxud qabrdan chiqqan qul” turkum romanlarida hukmdorlar obrazining badiiy talqinida quyidagi o'ziga xos jihatlar ko'zga tashlanadi:

- Har ikkala asarda ham hukmdorlarning yozuvchi estetik ideali sifatida talqin qilinishi ularning faqat tarixiy shaxs emas, ijodkor yaratgan badiiy obraz sifatida tahlil qilishga imkon beradi.
- “Tanazzul” romanida hukmdorlar obrazining badiiy talqinida tashqi tasvirdan ko'ra, ularning ruhiy holatini ochiqlashga urg'u berilgani ko'zga tashlansa, “Qiyomatga qolmagan qasos yoxud qabrdan chiqqan qul”da obrazlarning tashqi dinamik harakati yetakchilik qiladi.
- Soyim Is'hoq hukmdorlarning xatti-harakati orqali tasvirlangan voqealarning tarixiy haqiqatga mutanosibligini ta'minlashga harakat qilsa-da, davr koloritini yaratishda biryoqlama talqinlar ham uchraydi.
- “Tanazzul”da yozuvchi hukmdorlar obrazi atrofida sodir bo'lgan ichki nizolarning aksariyatini xonlikning tanazzuliga sabab bo'luvchi omillar sifatida talqin etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Адабиёт назарияси. Жамоа. II жилдлик. II жилд.— Тошкент: Фан, 1979. — Б.109.

2. Йўлдошев Қ., Йўлдошева М. Бадий таҳлил асослари. – Тошкент: Камалак, 2016. – Б. 227.
3. Раҳимжонов Н., Кўбаев Қ. Тарихий қиссалар ҳақиқат излайди. – Тошкент: Адолат, 2005. – Б. 144.
4. Йўлдошев Қ., Йўлдошева М. Бадий таҳлил асослари. – Тошкент: Камалак, 2016. – Б. 227.
5. Yo‘ldoshev Q. Ko‘rkam so‘z yog‘dusi. – Toshkent: Ijod nashr, 2025. – B. 541.
6. Sa’dixon Mavlavixon o‘g‘li. Tanazzul. – Toshkent: Ziyo, 2018. 4-kitob, - B.176.
8. Nematullaevna, T. D. (2024). THE WRITER’S CREATIVE LABORATORY AND THE PROBLEM OF AESTHETIC INTERPRETATION. *Eurasian Journal of Technology and Innovation*, 2(1-1), 66-70.
9. Turayeva, D., Sariboyeva, M., & Primov, A. (2024). FUNDAMENTALS OF CREATIVE LABORATORY. *Modern Science and Research*, 3(1), 1-7.
10. To‘rayeva, D. (2024). BADIY ASAR BOIGRAFIYASI BILIMDONI. *Hamkor konferensiyalar*, 1(2), 67-70.
11. Yerjanova, S., & Turayeva, D. (2023). CREATIVE LABORATORY AND ARTISTIC INTERPRETATION ISSUE. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3(6), 832-.
12. Тураева, Д. Н., Саймуратова, И. Т., & Туйчиева, З. Х. (2024). ТВОРЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС И ОБРАЗЫ. *Eurasian Journal of Technology and Innovation*, 2(1-1), 198-202.
13. Nematullaevna, T. D. (2024). THE WRITER’S CREATIVE LABORATORY AND THE PROBLEM OF AESTHETIC INTERPRETATION. *Eurasian Journal of Technology and Innovation*, 2(1-1), 66-70.
14. Nematullaevna, D. T. (2022). Artistic interpretation of amir temursimge in national prose during the independence years (in the sample of the play “libra”(“mezonburji”) after asaddilmurod. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 12(5), 426-429.

